

Nr 29.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken samt lag om höjning av vissa underhållsbidrag, dels ock i ämnet väckt motion.

Genom en den 9 april 1952 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 222, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

1) L a g

om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 11 kap. 26 och 28 §§ samt 13 kap. 12 § giftermålsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

11 KAP.

26 §.

Varda makar — — — — — vidare utgå.

Anspraak på underhållsbidrag till frånskild make skall, såvida fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet.

28 §.

Utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må underhållsbidrag

Utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det; dock må *allenast när syn-*

¹ Senaste lydelse, se beträffande 11 kap. 28 § SFS 1935: 65 samt beträffande 13 kap. 12 § SFS 1928: 282.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

till frånskild make *ej* utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

nerliga skäl därtill äro underhållsbidrag till frånskild make utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Vad i ————— för alla.

13 KAP.

12 §.

Sker bodelning ————— lida inskränkning.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till *tre-tusen* kronor.

Efterlevande maken äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till *sex-tusen* kronor.

Vad i ————— efter honom.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1952.

Har äktenskapsskillnad vunnits före nämnda dag, skall vad i 11 kap. 26 § i dess nuvarande lydelse stadgas alltjämt gälla. Vad i 11 kap. 28 § i dess nya lydelse är stadgat skall äga tillämpning jämväl där beslutet meddelats eller avtalet slutits före ikraftträdandet av denna lag, såframt enligt beslutet eller avtalet underhållsbidrag skall utgå för tid därefter.

Vad i 13 kap. 12 § i dess nya lydelse är stadgat skall, där äktenskap blivit genom makes död upplöst efter det denna lag trätt i kraft, äga tillämpning, ändå att äktenskapet blivit ingånget dessförinnan. Har äldre giftermålsbalcken varit tillämplig å makars förmögenhetsförhållanden, skall stadgandet om rätt att bekomma egendom av makarnas giftorättsgods gälla samfällda boet.

2) L a g

om höjning av vissa underhållsbidrag.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Är någon pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet å särskilda tider utgiva bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, barn, adoptivbarn, makes barn, makes adoptivbarn, fader, moder eller adop-

tant, och har bidragets belopp senast bestämts genom dom som meddelats före den 1 januari 1951 eller genom avtal som slutits före sagda dag, skall med hänsyn till penningvärdets fall bidraget utgå med förhöjning enligt vad nedan stadgas.

Vad nu sagts skall dock ej äga tillämpning, om domen eller avtalet innehåller föreskrift, att bidraget skall vid nedgång i penningvärdet eller ökning av den bidragspliktiges inkomster utgå med förhöjning enligt angivna grunder.

2 §.

Förhöjningen skall utgöra, där bidragets belopp blivit bestämt genom dom som meddelats eller avtal som slutits under år 1940 eller tidigare sextio procent, under något av åren 1941—1946 trettio procent och under något av åren 1947—1950 tjugu procent av beloppet.

3 §.

Utän hinder av vad i denna lag stadgas om höjning av underhållsbidrag äger rätten på yrkande annorledes förordna om bidragsskyldigheten, när de i giftermålsbalken eller föräldrabalken givna reglerna om underhållsbidrag föranleda därtill.

Varder bidraget slutligt bestämt till lägre belopp än som följer av denna lag, må rätten tillika, om särskilda skäl äro därtill, förordna om återbetalning helt eller delvis av utgiven förhöjning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1952 men skall icke äga tillämpning å bidrag, såvitt det belöper på tid före samma dag.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft en före propositionens avlämnande inom första kammaren väckt motion, nr 356, av herr *Holmbäck*.

I motionen hemställes, »att riksdagen ville för sin del antaga förslag till

Lag

om ändring i 13 kap. 12 § giftermålsbalken.

Härigenom förordnas att 13 kap. 12 § giftermålsbalken skall hava ändrad lydelse på sätt nedan sägs:

12 §.

Sker bodelning — — — lida inskränkning.

Efterlevande make äge av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till sextusen kronor.

Vad i — — — efter honom.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1952 och skall, där äktenskap blivit genom makes död upplöst efter den 30 juni 1952, äga tillämpning ändå att äktenskapet blivit ingånget innan nya lagen trätt i kraft. Har äldre giftermålsbalken varit tillämplig å makars förmögenhetsförhållanden, skall bestämelsen om rätt att bekomma egendom av makarnas giftorättsgoods gälla samfällda boet».

Beträffande de i propositionen anförda skäl, för vilka redogörelse icke lämnas här nedan, får utskottet hänvisa till propositionen. I fråga om motionärens motivering hänvisas till motionen.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås sådan ändring i 11 kap. 28 § giftermålsbalken att bidrag till frånskild makes underhåll skall kunna — ej endast såsom nu är fallet sänkas — utan även höjas. För jämkning uppåt skall emellertid ford-ras ej blott, såsom för jämkning av familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet, att den påkallas av väsentligt ändrade förhållanden utan ock att synnerliga skäl äro därtill. I samband härmed föreslås upphävande av den i 11 kap. 26 § andra stycket giftermålsbalken intagna regeln, att anspråk på underhållsbidrag till frånskild make vid talans förlust skall framställas i skillnadsmålet. Vidare framlägges i propositionens förslag till en särskild lag, enligt vilken familjerättsliga underhållsbidrag skola med hänsyn till penningvärdets fall utgå med förhöjning efter angivna procentsatser.

Slutligen föreslås på grund av nedgången i penningvärdet, att den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken stadgade värdegränsen för egendom, som efterlevande make äger bekomma, skall höjas från 3 000 till 6 000 kronor.

De nya bestämmelserna föreslås skola träda i kraft den 1 juli 1952.

Inledning.

I skrivelse den 5 mars 1949, nr 51, har riksdagen i anledning av väckta motioner anhållit om utredning av frågan om ändrade bestämmelser för jämkning av underhållsbidrag till frånskild make på grund av väsentligt ändrade förhållanden och därmed sammanhängande spörsmål. Vidare har riksdagen i skrivelse den 24 februari 1951, nr 29, i anledning av väckt motion anhållit om skyndsamt utredning av frågan om höjning av den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna värdegränsen.

I anledning av förstnämnda skrivelse har inom justitiedepartementet i november 1951 upprättats en *promemoria angående jämkning av underhållsbidrag till frånskild make*. Över 1951 års *promemoria* ha efter remiss utlåtanden avgivits av åtskilliga myndigheter och sammanslutningar. Därefter har inom departementet i februari 1952 upprättats en *promemoria avse-*

ende frågor om höjning av familjerättsliga underhållsbidrag och om ändring av den s. k. 3 000-kronorsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken. Också över denna promemoria ha myndigheter och sammanslutningar efter remiss avgivit utlåtanden.

Familjerättsliga underhållsbidrag.

Gällande bestämmelser.

Äkta makar ha enligt giftermålsbalken (GB) underhållsskyldighet mot varandra (GB 5: 2 och 3). Underhållsbidrag kan tillkomma make i bestående äktenskap oavsett om makarna sammanleva eller leva åtskilda på annan grund än söndring (GB 5: 5) eller makarna leva på grund av söndring åtskilda utan att dock ha vunnit hemskillnad (GB 5: 7) eller makarna vunnit hemskillnad (GB 11: 25). Underhållsplikten kan bestå även sedan äktenskapet upplösts genom skillnad (GB 11: 26). Efter återgång av äktenskap äro makarna däremot ej pliktiga att försörja varandra (GB 10: 7).

I fråga om bidrag efter äktenskapsskillnad gäller enligt GB 11: 26 första stycket, att rätten, om den finner ena maken efter skillnaden bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, äger ålägga andra maken att utgöra sådant bidrag efter vad som prövas skäligt med avseende å hans förmåga samt övriga omständigheter. Make, som huvudsakligen bär skulden till skillnaden, kan likväl ej få underhållsbidrag. Bidraget kan bestämmas till visst belopp, som den underhållsskyldige har att en gång för alla utgiva till den underhållsberättigade. Förutsättning för en sådan anordning är, att den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleda därtill. Engångsbidrag är likväl en sällsynt form för bidragskyldighetens fullgörande. I allmänhet utgår bidrag på särskilda tider (periodiskt bidrag).

Anspråk på underhållsbidrag till fränskild make skall vid talans förlust framställas i skillnadsmålet, såvida fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden slutit (GB 11: 26 andra stycket). Undantaget från denna *preskriptionsregel* syftar på jämkning enligt GB 11: 29.

Vanligt är emellertid, att frågan om underhållsskyldigheten ej bringas under rättens prövning. Det står nämligen makarna fritt att genom avtal själva reglera hithörande förhållanden. Domstols fastställelse å sådant avtal anses icke innebära, att underhållsskyldigheten är bestämd annorledes än genom avtal. Avtal om underhållsbidrag ingår ofta såsom ett led i en mera omfattande uppgörelse mellan makarna, i vilken regleras även sådana frågor som angå barnens underhåll och uppfostran, boets delning och skyldighet att utgiva skadestånd.

Skyldighet att utgiva periodiskt bidrag bortfaller helt dels då den berättigade gifter om sig (GB 11: 26 första stycket) och dels, enligt sakens natur, när den förpliktade dör. I vissa fall, som behandlas i GB 11: 28 och 29, kan vidare underhållsskyldighetens omfattning ändras genom dom.

Enligt GB 11: 29 kan avtal, som makar med avseende å förestående hemskillnad eller äktenskapsskillnad träffat om underhållsbidrag, på ena makens talan jämkas av rätten under förutsättning dels att avtalet är uppenbart obilligt för den maken och dels att avtalet ej slutits under hemskillnad. Under enahanda förutsättningar kunna också avtal om bodelning och om skadestånd jämkas. Avtal som ingåtts först efter det skillnad i äktenskapet ägt rum beröras ej av stadgandet. För att klander av ifrågavarande slag skall kunna upptagas till prövning måste det väckas senast i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker jämlikt GB 11: 3 (alltså på grund av särlevnad efter hemskillnad), men eljest inom ett år från det skillnad i äktenskapet meddelades.

Jämkningsreglerna i GB 11: 28 avse både avtal mellan makarna och avgöranden, som träffats av domstol. Enligt huvudregeln i första stycket, vilken äger tillämpning på underhåll både under hemskillnad och efter äktenskapsskillnad, äger rätten, utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det. Huvudregeln — vars innehåll ansluter sig till vad som gäller om jämkning av bidrag till make i bestående äktenskap utan hemskillnad (GB 5: 9 och 10) — har emellertid vissa undantag, vilka samtliga avse underhåll efter äktenskapsskillnad. Sålunda får, enligt vad i första stycket vidare stadgas, underhållsbidrag till frånskild make ej utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp, till vilket bidraget tidigare varit bestämt (*höjningsförbudet*). Regeln är icke tvingande utan förbudet kan sättas ur kraft genom avtal mellan makarna. Icke ovanligt är, att i avtal om underhållsbidrag meddelas bestämmelse, varigenom bidragets belopp automatiskt anpassas till ett förändrat penningvärde, sådant detta kommer till uttryck i någon vald index (s. k. indexklausul). Dessutom gäller enligt andra stycket i GB 11: 28, att jämkningsreglerna i första stycket över huvud ej äro tillämpliga, när bidrag till frånskild makes underhåll utgår i form av engångsbelopp.

Underhållsskyldighet i övrigt på familjerättslig grund föreligger enligt åtskilliga stadganden i föräldrabalken (FB) samt i ett särskilt fall enligt bestämmelse i GB. Underhållsbidrag kan sålunda tillkomma barn i äktenskap (GB 5: 5; FB 7: 2 och 3), adoptivbarn (FB 7: 5), barn utom äktenskap (FB 7: 2 och 3) och moder till sådant barn (FB 7: 10), makes barn i tidigare gifte (FB 7: 4), makes adoptivbarn (FB 7: 5), makes barn utom äktenskap (FB 7: 4), fader eller moder (FB 7: 3) samt adoptivfader eller adoptivmoder (FB 7: 5). Underhållsskyldigheten skall i allmänhet fullgöras genom periodiska bidrag. I vissa fall kunna dock engångsbidrag förekomma. De periodiska bidragen kunna utan hinder av det beslut eller avtal, enligt vilket bidraget utgår, jämkas både uppåt och nedåt, när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det (GB 5: 9; FB 7: 7, 8 och 10).

Bidragsskyldighet såväl enligt GB som FB kan vara grundad på interimistiskt beslut av rätten (GB 15: 24; FB 20: 12). Sådant beslut kan när som helst återkallas av rätten (GB 15: 27; FB 20: 12). Interimistiskt beslut kan ock meddelas i mål om jämkning av underhållsbidrag.

GB:s ifrågavarande underhållsregler gälla, helt eller i tillämpliga delar, också beträffande makar som ingått äktenskap före GB:s ikraftträdande (lagen om införande av nya giftermålsbalken 5 § 1 och 3 mom.). Anförda bestämmelser i FB avse ock barn som fötts innan sagda balk trätt i kraft (lagen om införande av föräldrabalken).

Motiven till höjningsförbudet.

Enligt den intill år 1916 gällande svenska rätten upphörde i allmänhet den lagstadgade underhållsskyldigheten makar emellan efter skillnad i deras äktenskap. Dock blev make, som vunnit skillnad på grund av andra makens sinnessjukdom, ej därigenom fri från underhållsplikt.

Allmänna bestämmelser om underhållsskyldighet mot frånskild make infördes i svensk rätt först genom *lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning*, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1916. Bestämmelserna, som återfunnos i lagens 6 kap. 22 §, överensstämde helt med nu gällande bestämmelser i GB 11: 26, dock att särskilda regler om underhållsbidrag med engångsbelopp saknades.

Den i 1915 års lag i 6 kap. 22 § andra stycket upptagna preskriptionsregeln motiverades av lagberedningen med att det vore i hög grad önskligt att de tvistefrågor makarna emellan, som kunde uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bragtes till avgörande.

Frågan om jämkning av bidrag till makes underhåll behandlades i 1915 års lag i 6 kap. 25 och 26 §§.

Enligt 6 kap. 25 § ägde rätten, utan hinder av vad rätten förut beslutit om bidrag till makes underhåll, på endera makens yrkande annorledes förordna därom när väsentligt ändrade förhållanden påkallade det. Underhållsbidrag till frånskild make fick likväl ej utdömas, så framt talan där- om förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp. Jämnings- möjligheten avsåg alltså av rätten bestämt bidrag och icke därjämte — såsom fallet är i nu gällande rätt — avtalat bidrag. En annan olikhet mot vad nu gäller var, att sedan bidrag till frånskild make en gång sänkts, det icke senare kunde höjas till det ursprungligen bestämda beloppet med mindre förbehåll därom gjorts.

I motiven till dessa bestämmelser uttalade lagberedningen, att spörsmå- len om jämkning av underhållsbidrag tidigare icke varit reglerade i svensk lag. Ovisst vore i vilken utsträckning möjlighet funnes att ernå ändring i vad rätten en gång bestämt. Genom de av beredningen föreslagna bestäm- melserna öppnades dylik möjlighet. Visserligen kunde domstolen stundom taga med i räkningen omständigheter, vilka antoges komma att inträffa, och

anpassa sitt beslut därefter, men allt vad framtiden kunde bära i sitt sköte kunde uppenbarligen icke på denna väg vinna tillbörligt beaktande. Det förordnande domstolen meddelat måste därför stundom med tiden komma att te sig synnerligen obilligt, kanske ägnat att äventyra endera makens välfärd. Å andra sidan finge ej förbises de stora olägenheter som vore förenade med oftare förekommande rubbningar av rättens beslut; angeläget vore ock att anledning till obefogade rättegångar icke gäves. Men då såsom förutsättning för att nytt beslut skulle få meddelas vore stadgat att väsentligen ändrade förhållanden det påkallade, vore dylika påföljder sannolikt ej att befara.

De i 6 kap. 25 § upptagna bestämmelserna om jämkning av underhållsbidrag lämnade — anförde vidare lagberedningen — stort utrymme åt domarens fria prövning. Vid dennas utövning skulle bland annat komma i betraktande avsevärd ökning eller minskning i förmögenhet eller inkomst samt sjukdom eller annan sådan omständighet, som inverkade på förvärvsförmågan eller föranledde särskilda kostnader. Härvid gjordes en betydelsefull skillnad mellan olika fall; medan underhåll till hemskild make kunde ändras såväl till den berättigades fördel som till hans nackdel och jämväl påläggas i strid mot en tidigare avslående dom, finge bidrag till frånskild make ej utdömas, såframt talan därom förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp. Så länge äktenskapet ännu bestode och sålunda även under hemskillnadstiden hade vardera maken mot den andre anspråk på att få sina behov tillgodosedda och att därvid i viss utsträckning komma i åtnjutande av de förbättringar, som inträdde i den andres villkor. Men sedan de blivit skilda gällde icke detta; frånskild make kunde icke skäligen begära att bliva delaktig i en senare inträdd förändring till det bättre i sin förra makes ekonomi utan borde åtnöjas med den rätt emot honom, som betingades av makarnas villkor vid tiden för skilsmässan, och den ene borde icke vara skyldig att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar, som efter nämnda tidpunkt kunde drabba den andre. För att frånskild make skulle kunna med större trygghet ordna för sin framtid vore det även av betydelse att han visste sig säkerställd mot ytterligare utgifter för den förra makens räkning.

I den nya *giftermålsbalken* den 11 juni 1920, vilken trädde i kraft den 1 januari 1921, upptogos i 11 kap. 26, 28 och 29 §§ de förut i 1915 års lag intagna bestämmelserna om frånskild makes rätt till underhåll i vissa fall (samt om jämkning av bidrag till makes underhåll utan att annan ändring i sak gjordes än att de alltjämt gällande reglerna om engångsbidrag inflöto i GB 11: 26 och att jämkningsreglerna i GB 11: 28 förklarades ej äga tillämpning, om någon förpliktats att till frånskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla.

Stadgandena i GB 11: 26 och 11: 29 kvarstå oförändrade. Bestämmelserna i GB 11: 28 ha erhållit sin nu gällande lydelse genom *lag den 15 mars*

Första lagutskottets utlåtande nr 29.

1935. Genom denna lagändring öppnades möjlighet till jämkning i vissa fall i avtal om underhållsbidrag varjämte en mindre justering av höjningsförbudets innehåll företogs.

Framställningar om ändring av gällande bestämmelser.

I två vid 1949 års riksdags vårsession väckta, likalydande *motioner* (I: 60 och II: 76) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådana ändringar i GB, att underhållsberättigad frånskild make vid väsentligt ändrade förhållanden skulle kunna få underhållsbidraget höjt.

I det utlåtande, nr 7, som *första lagutskottet* avgav i anledning av motionerna, anfördes bl. a. följande.

Det råder icke tvivel om att ändrade förhållanden icke böra föranleda nya förpliktelser att utgiva underhållsbidrag i samma utsträckning då det gäller frånskild make som andra underhållsberättigade. Man har framhållit, att en förbättrad ekonomisk ställning för ena maken icke bör föranleda att den andre skall bli delaktig däri genom större underhållsbidrag. Vidare har anförts, att make efter äktenskapsskillnad icke genom ökad underhållsplikt skall behöva vidkännas motgångar som träffa andra maken; icke minst med tanke på ett framtida nytt äktenskap bör han veta, vilken betalningsskyldighet han har att räkna med. Men även om de nu gällande reglerna sålunda i ett stort antal fall överensstämmer med skälighet och billighet, kan det — — i vissa situationer synas oriktigt, att den bidragsberättigade skall vara utesluten från möjligheten att, när väsentligt ändrade förhållanden inträtt, få en höjning till stånd.

När underhållsfrågan avgöres i samband med äktenskapsskillnaden, måste hänsyn tagas till ett flertal svårbedömda förhållanden. Det är icke blott makarnas aktuella situation vid tiden för skillnaden som ligger till grund för avgörandet. Även parternas framtidsutsikter bliva av betydelse. Sålunda plågar hänsyn tagas till förbättring i den underhållspliktiges ekonomi, som kan förutses såsom en normal följd av hans utbildning och villkor i övrigt. På motsvarande sätt överväges, i vilken utsträckning den underhållsberättigade genom eget arbete kan bidra till sin försörjning. Att dylika hänsyn tagas är så mycket mer påkallat som makarnas förvärvsförmåga under tiden efter äktenskapets upplösning kan hava påverkats av förhållandena under äktenskapet. Har hustrun under ett långvarigt äktenskap ägnat sig uteslutande åt hemmet, äro exempelvis hennes förvärvsmöjligheter efter skillnaden i regel begränsade. Det kan icke undgås att vid ställningstagandet i underhållsfrågan risk för felbedömning föreligger. Stundom visar det sig först efteråt i vad mån makes försörjningsförmåga rönt inverkan av förhållandena under äktenskapet. En jämkning till den behövande makens förmån kan i dylika fall framstå såsom skälig och torde i och för sig icke strida mot grundsatsen, att ena maken icke skall genom ökad underhållsskyldighet behöva vidkännas andra makens motgångar.

Den nuvarande undantagsregeln synes även under andra förhållanden stundom kunna leda till obilliga resultat. Så kan vara fallet, när en antagen oförmåga hos den underhållsskyldige att utgiva bidrag icke visar sig föreliggande. Härvid är att märka, att om den underhållsberättigade maken har vårdnad om makarnas barn, undantagsregeln indirekt kan gå ut över barnens intressen. Praktiskt sett utgöra underhållsbidragen till maken och barnen en enhet; bidragen bilda tillsammans den inkomst, av vilken den reducerade

familjen har att leva. Även om bidragen till barnen genom jämkning kunna bringas upp till skälig nivå, kan sålunda otillräckligt underhåll till den vårdnadshavande i verkligheten pressa ned barnens levnadsstandard.

Utskottet framhöll vidare, att ett särskilt skäl för en lagändring vore, att realvärdet av det tidigare bestämda underhållsbidraget kunde ha nedgått. Visserligen föreläge samma förhållande beträffande periodiskt förfallande belopp över huvud taget, t. ex. livräntor. Att realvärdet minskats kunde emellertid redan nu beaktas vid jämkning av andra familjerättsliga underhållsbidrag. Då det gällde familjerättsliga underhållsbidrag föreläge icke samma skäl mot ett hänsynstagande till förändringar i penningvärdet som vid förmögenhetsrättsligt grundad betalningsskyldighet.

Utskottets utlåtande utmynnade i en hemställan, att riksdagen i anledning av motionerna måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om ändrade bestämmelser för jämkning av underhållsbidrag till frånskild make på grund av väsentligt ändrade förhållanden och därmed sammanhängande spörsmål samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Utskottet var emellertid ej enhälligt. Sex reservanter förklarade sig anse, att utskottet bort uttala, att då chefen för justitiedepartementet och de delegerade för det nordiska samarbetet på lagstiftningens område hade sin uppmärksamhet riktad på den genom motionerna väckta frågan, skäl ej föreläge att för det dåvarande begära utredning i densamma, och att utskottet förty bort hemställa, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen beslöt — efter votering i båda kamrarna, föregången av en livlig debatt — att bifalla utskottets hemställan. I anledning härav avlät riksdagen den 5 mars 1949 den inledningsvis omförmälda skrivelsen (nr 51).

Dansk, norsk och finsk rätt.

1) Dansk rätt.

Enligt dansk rätt göres i fråga om möjligheten till senare jämkning av bidrag till makes underhåll efter separation eller skilsmässa åtskillnad mellan å ena sidan bidrag, som fastställts av domstol eller administrativ myndighet, och å andra sidan bidrag, som utgå enligt avtal mellan makarna.

Beslut i ämnet, meddelat av rätten eller administrativ myndighet, kan på endera makens begäran av administrativ myndighet (overøvrigheden) ändras, om förhållandena undergått väsentlig förändring och omständigheterna i övrigt tala därför. Ändring är likväl utesluten där i samband med beslutet om underhållsbidrag förordnats, att avgörandet i denna del skall vara slutgiltigt. Dylikt förordnande lär dock meddelas endast i sällsynta fall.

Ha makar åter med avseende å förestående separation eller skilsmässa slutit avtal om bidrag till makes underhåll, kan, om avtalet finnes vara uppenbart obilligt, i rättegångsväg förklaras, att avtalet i sin helhet eller till viss del icke skall vara förbindande för ena maken. Talan härom måste likväl väckas i separations- eller skilsmässomålet eller, där separation eller skilsmässa erhålles i administrativ ordning genom beviljning, inom ett år efter

bevillingen. Möjlighet till jämkning i avtalet på grund av ändrade förhållanden finnes icke med mindre förbehåll därom gjorts i avtalet. Emellertid lära de flesta avtal innehålla dylikt förbehåll.

2) *Norsk rätt.*

Enligt norsk rätt kan fråga om underhållsbidrag upptagas också efter skilsmässan. Frågan avgöres av domstol, där ej makarna äro ense om att hänskjuta avgörandet till fylkesmannen. I samma ordning avgöres fråga om ändring av sålunda meddelad bestämmelse rörande bidragsskyldigheten. Ändring kan ske när ändrade förhållanden eller nya upplysningar göra det rimligt.

Är avtal om underhållsbidrag uppenbart obilligt för ena maken, kan avtalet — oavsett när det slutits — på hans talan helt eller delvis sättas ur kraft. Lagregelns ordalydelse och förarbetena synas närmast peka i den riktningen, att avtalet skall ha varit uppenbart obilligt redan då det slöts. Emellertid har i nyare rättspraxis förekommit, att avtal hävts på den grund att förhållanden, som inträtt efter avtalets slutande, kommit avtalet att framstå som obilligt. Talan väckes vid domstol så framt icke parterna enas om att lämna avgörandet till fylkesmannen. Viss tid, inom vilken sådan talan skall väckas, är icke stadgad.

3) *Finsk rätt.*

Finsk rätt medger i större utsträckning än svensk, dansk eller norsk rätt jämkning av bidrag till makes underhåll. Utan hinder av vad rätten beslutar angående makes underhållsskyldighet äger sålunda rätten på makes talan annorlunda förordna därom, när väsentligen ändrade förhållanden påkalla det. Avtal om underhåll kan på makes yrkande jämkas icke blott om avtalet befinnes uppenbart obilligt utan även om väsentligen ändrade förhållanden därtill giva anledning. I intet fall förloras efter viss tid rätt till talan om jämkning.

Den betydande penningvärdeförsämringen i Finland har där föranlett särskild lagstiftning om förhöjning av underhållsbidrag. Lagar i detta ämne ha utfärdats 1945, 1948 och 1951. Dessa avse ej blott bidrag till makes och barns (i eller utom äktenskap) underhåll utan ock vissa underhållsbidrag enligt fattigvårdslagen och jämlikt strafflagens skadeståndskapitel. Såvitt angår den familjerättsliga underhållsplikten är lagstiftningen närmast förestavad av processekonomiska skäl. Beträffande övriga i lagarna avsedda underhållsbidrag tjänar lagstiftningen i främsta rummet syftet att öppna laglig möjlighet till höjning. Enligt 1951 års lag skall i fråga om familjerättsliga underhållsbidrag, därest bidragets belopp i utslag eller genom avtal senast fastställts före den 1 juli 1950, beloppet till följd av penningvärdets fall höjas på sätt framgår av en i lagen intagen tabell. Vill underhållsberättigad make ha förhöjt bidrag måste han därom underrätta den under-

hållspliktige maken eller, där utslaget eller avtalet rörande bidraget lämnats för verkställighet, den verkställande myndigheten. Bidragspost, som förfaller till betalning efter den dag då underrättelsen framkom skall erläggas med förhöjning. Att bidrag till make skall utgå med förhöjning först efter underrättelse motiveras med att makarna i första hand böra söka avtalsvis reglera förhöjningens storlek. En särskild jämningsregel gives beträffande förhöjningen. Utan hinder av de bestämmelser, för vilka nu redogjorts, må domstol på begäran av den som åtnjuter underhållsbidrag eller av den underhållspliktige höja eller sänka det belopp, varmed förhöjningen enligt samma bestämmelser skall utgå, såframt den underhållspliktiges förmögenhetsförhållanden eller andra omständigheter giva anledning därtill. Sänkes beloppet skall samtidigt prövas om den underhållspliktige bör återfå vad han erlagt eller del därav.

Enligt uppgift från finska justitieministeriet ha under åren 1945—1951 vid rådstuvurätten i Helsingfors handlagts tillhopa 207 mål angående ändring av underhållsbidrags belopp. För envar av tre domsagor med omkring 50 000 invånare i varje har antalet sådana mål uppgått till 3—4 om året.

Promemorian i november 1951.

I 1951 års promemoria upptogs till behandling frågan, huruvida höjningsförbudet i GB 11: 28 borde bibehållas.

Till en början anfördes i promemorian i fråga om den inverkan penningvärdets fall kunde ha rörande underhållsskyldigheten frånskilda makar emellan, att det gällande förbudet mot höjning av utgående bidrag icke borde upprätthållas i sin nuvarande generella utformning utan borde genombrytas åtminstone så långt som betingades av en efter bidragets fastställande inträdd väsentlig penningvärdeförsämring.

En sådan ändring aktualiserade emellertid — enligt vad i 1951 års promemoria fortsättningsvis uttalades — en omprövning av hela frågan, huruvida det nuvarande generella höjningsförbudet vore berättigat. Det kunde nämligen väl tänkas, att detta förbud, om än i allmänhet uttryck för riktiga tankegångar, likväl i särskilda fall lade hinder i vägen för en rättvis och skälig gestaltning av underhållsplikten. Härom anfördes i promemorian följande.

Till en början må uppmärksammas de vanskligheter som äro förenade med den ursprungliga bedömningen i skillnadsmålet. Härvid bortses från svårigheterna att rätt pröva skuldfrågan; dessa äro av särskild art. Domstolen måste söka göra sig en bild av hur tillvaron för vardera maken fortsättningsvis kommer att te sig. Härvid måste — såsom lagberedningen uttalat — en rad olika förhållanden beaktas, bl. a. förmögenhetsvillkor, yrkesskicklighet, hälsotillstånd, försörjningsplikt mot andra närstående och samhällsställning. Det ligger i öppen dag att det vid detta bedömande kan finnas åtskilliga felkällor. Utredningen kan bli ofullständig eller missvisande. Men också där de vid skillnaden föreliggande förhållandena så långt möjligt genom utredningen fått rätt belysning, kunna de antaganden om framtiden, som grundas därpå, slå fel. Och i den mån domstolen vid sitt avgörande av underhållsfrågan anser sig kunna och böra taga hänsyn till förhållanden,

som ännu ej föreligga men som förutses komma att inträda, ökas självfallet risken för felbedömning av underhållsfrågan. Visar det sig att utvecklingen blev en helt annan än domstolen utgått ifrån vid avgörandet i underhållsfrågan kan det ibland synas hårt att jämkning uppåt ej får ske.

Men även i vissa andra fall torde motsvarande synpunkt kunna anläggas. Ett långvarigt äktenskap kan synas grunda sådana band mellan makarna att även en nytillkommen omständighet, som faller utom ramen av den antagna utvecklingen och alltså icke beaktats vid skillnaden, i vissa fall bör medföra en höjning av underhållsbidraget. Om t. ex. den ena av makarna efter ett långt äktenskap blir invalid efter ett olycksfall eller en sjukdom, kan det sålunda sättas i fråga huruvida icke det borde vara möjligt att ålägga andra maken förhöjd bidragsplikt. Ej sällan torde ock förekomma, att underhållsbidraget i skillnadsmålet måst sättas lägre än den berättigades behov eller den förpliktades skuld i och för sig påkallat, eftersom den underhållsskyldige icke haft möjlighet att betala mera. Makarna ha, som det brukar sägas, egentligen icke haft »råd att skiljas». Kommer den underhållsskyldige i bättre villkor, skulle det understundom kunna anses vara rimligt och riktigt om bidraget finge höjas åtminstone till det belopp som skäligen från början bort utgå.

Av det sålunda anförda finge enligt promemorian anses framgå, att det i vissa fall, om man sökte bedöma frågan med hänsyn till den enes behov av bidrag och den andres förmåga att utgiva underhåll, kunde framstå som mindre skäligt att undantagslöst upprätthålla förbudet mot höjning. För ett sådant förbud hade emellertid särskilt anförts, att den förpliktade hade ett väsentligt intresse av trygghet mot utvidgning av sin förpliktelse. Det syntes likväl kunna sättas i fråga, huruvida verkligen detta trygghetsintresse städse vägde tyngre än den underhållsberättigades intresse av att få bidraget höjt. Trygghetssynpunkten borde i erforderlig grad kunna beaktas vid prövningen av varje särskild jämkningsfråga.

I promemorian uttalades vidare, att de anförda synpunkterna närmast haft avseende på förbudet mot höjning av utgående bidrag men torde gälla också beträffande förbudet mot utdömmande av bidrag, när bidragsskyldighet icke tidigare förelegat. Att underhållsbidrag icke utginge, kunde antagas ofta bero på att ingendera maken ansetts efter skillnaden bli i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll. Det borde dock uppmärksammas, att anledningen ej sällan vore att make, som därest hänsyn tagits blott till behov och förmåga varit berättigad till underhåll, avstått från underhållsbidrag för att förhindra att andra maken i rättegång väckte fråga om den huvudsakliga skulden till skillnaden. Förhölle det sig så, borde det vara uteslutet att i mål om jämkning utdöma bidrag. — Då anordningen med engångsbidrag icke låte sig förena med möjlighet till jämkning, syntes bestämmelsen i GB 11: 28 andra stycket böra behållas oförändrad.

På övriga i promemorian anförda skäl föreslogs, att höjningsförbudet skulle helt borttagas ur lagen samt uttalades, att åt domstolen skulle överlämnas att fritt pröva, huruvida höjning i det särskilda fallet kunde anses motiverad. Vidare anfördes i fråga om preskriptionsregeln, att denna borde kvarstå oförändrad.

På grundval av dessa överväganden framlades i 1951 års promemoria ett utkast till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 28 § giftermålsbalken. Enligt utkastet skulle i gällande bestämmelser icke göras annan ändring av saklig innebörd än att höjningsförbudet skulle utgå ur GB 11:28 första stycket. Enligt lagrummet i den föreslagna lydelsen skulle sålunda, utan några särregler i fråga om bidrag till frånskild, gälla att rätten, utan hinder av vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till makes underhåll, ägde på yrkande av endera maken annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkallade det. Vad sålunda stadgats skulle likväl ej äga tillämpning om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla. Enligt lagutkastet skulle den föreslagna lagen äga tillämpning också där beslutet meddelats eller avtalet slutits före den tilltänkta dagen för ikraftträdandet, den 1 juli 1952.

Yttranden över 1951 års promemoria.

Yttranden över promemorian ha efter remiss avgivits av rikets samtliga hovrätter, socialstyrelsen, föreningen Sveriges häradshövdingar, styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfunds styrelse, svenska socialvårdsförbundet, landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation, Fredrika-Bremer-förbundet, yrkeskvinnors samarbetsförbund och Stockholms stads rättshjälpsanstalts styrelse.

Remissinstanserna ha alla — häradshövdingeföreningen likväl under uttalande av någon tvekan — godtagit förslaget till den del det innebär att möjlighet skulle öppnas till sådan förhöjning, som svarar mot nedgången i penningvärdet.

Vad angår möjligheten till höjning av bidrag på annan grund än penningvärdets fall har förslaget tillstyrkts eller lämnats utan erinran av hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, svenska socialvårdsförbundet, landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation, Fredrika-Bremer-förbundet, yrkeskvinnors samarbetsförbund och rättshjälpsanstaltens styrelse. Också hovrätten över Skåne och Blekinge har godtagit förslaget i princip, men betonat, att utanför området för vissa typfall — innefattande såväl fall av penningvärdeförsämring som fall då en felaktig prognos gjorts vid den tidigare bedömningen av underhållsfrågan — jämkning uppåt allenast undantagsvis borde kunna äga rum. Enligt förslaget komme stadgandena om jämkning på grund av ändrade förhållanden av underhållsbidrag till make i bestående äktenskap, till frånskild make och till barn att erhålla i huvudsak lika lydelse. Det vore emellertid angeläget, att GB 11:28 erhöles en avfattning som markerade, att i fråga om höjning av underhållsbidrag, såvitt anginge frånskild make, en mera restriktiv tillämpning utanför de berörda typfallens område vore avsedd än beträffande andra underhållsberättigade. Styrelsen för stadsdomareföreningen har förklarat sig icke vilja direkt av-

styrka, att förslaget i sin helhet genomföres, men i anslutning till uttalanden i promemorian framhållit, att möjligheten till höjning av bidrag på annan grund än inträffad penningvärdeförsämring borde vara avsedd allenast för undantagssituationer. Styrelsen funne det vara av synnerlig vikt, att detta på ett eller annat sätt komme till uttryck jämväl i lagtexten. Måhända låte det sig icke göra att i lagen ange de särskilda fall, där jämkning finge ske. För denna händelse ville styrelsen förorda att, då det gällde underhållsbidrag till fränskild, de grunder som kunde föranleda jämkning i höjande riktning exemplifierades i lagen och att därjämte såsom en allmän förutsättning stadgades, att ett bibehållande av gällande underhåll skulle framstå som obilligt.

Av övriga fem remissinstanser — *Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, häradshövdingeföreningen och advokatsamfundets styrelse* — har ingen biträtt det i promemorian framlagda förslaget, att genom höjningsförbudets upphävande skulle öppnas möjlighet till höjning också på annan grund än penningvärdets fall. Inom denna grupp äro emellertid meningarna i denna fråga starkt delade.

Promemorian i februari 1952.

I 1952 års promemoria förklarades, att efter remissbehandlingen av 1951 års promemoria den däri behandlade frågan varit föremål för förnyat övertvägande inom justitiedepartementet. Därvid hade särskilt diskuterats en lösning efter följande linjer.

I fråga om möjligheten att i höjande riktning jämkna på vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till fränskild makes underhåll skulle i huvudsak gälla vad i 1951 års promemoria föreslagits. Höjning skulle sålunda kunna ske såväl på grund av väsentligt ändrat penningvärde som till följd av att förhållandena eljest i väsentlig mån undergått förändring. På sätt i sistnämnda promemoria närmare utvecklats borde emellertid möjligheten till höjning på annan grund än penningvärdeförsämring vara reserverad för situationer av undantagskaraktär. Sistnämnda ståndpunkt borde på lämpligt sätt komma till uttryck i texten till GB 11: 28. Lämpligen kunde stadgas, att höjning finge ske allenast när synnerliga skäl vore därtill. Härmed avsåges icke någon saklig ändring i förhållande till det tidigare förslaget.

Det skulle alltså bli möjligt att döma ut bidrag till fränskild make utan hinder av att det bestämts, att sådant bidrag icke skulle utgå. Den frågan inställde sig — framhölls vidare i 1952 års promemoria — om det i detta läge vore befogat att utan inskränkning upprätthålla det i preskriptionsregeln i GB 11: 26 andra stycket grundade hindret att efter skillnaden utdöma bidrag till fränskild make i sådana fall, då underhållsfrågan icke reglerats vare sig genom domen i skillnadsmålet eller genom avtal.

I 1952 års promemoria upptogs därjämte frågan, huruvida det av process-ekonomiska och sociala skäl kunde vara lämpligt att införa en lagstiftning om automatisk, av penningvärdets fall belagd uppräknings av familjerätts-

liga bidrag i allmänhet. De i promemorian gjorda uttalandena härom återfinnas i propositionen å s. 33.

I 1952 års promemoria framlades särskilda, efter nu angivna riktlinjer upprättade utkast till lagar om ändring av ifrågavarande stadganden i giftermålsbalken och om höjning av vissa underhållsbidrag.

I fråga om *GB 11: 28 första stycket* innebar 1952 års förslag i likhet med det äldre förslaget, att höjningsförbudet skulle upphävas. Till skillnad mot det tidigare förslaget upptog emellertid 1952 års förslag en särskild bestämmelse rörande höjning i sådana fall, som avsetts med sagda förbud. Sålunda skulle allenast när synnerliga skäl därtill vore underhållsbidrag till frånskild make få utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller få höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt. Enligt ett i 1952 års förslag upptaget *nytt andra stycke i GB 11: 28* — vartill motsvarighet saknades i det tidigare förslaget — skulle vidare öppnas möjlighet att, under enahanda förutsättningar som de i första stycket för där avsedda fall stadgade, utdöma bidrag till frånskild make i fall då bidragsskyldigheten icke tidigare reglerats. Sålunda skulle, ändå att ej genom beslut av rätten eller genom avtal meddelats bestämmelse om bidrag till frånskild makes underhåll, rätten på makens yrkande äga utdöma sådant bidrag, när det funnes påkallat av att förhållandena väsentligt ändrats efter skillnaden och tillika synnerliga skäl därtill föranledde. I anslutning till denna nya regel skulle till preskriptionsregeln i *GB 11: 26 andra stycket* fogas ett stadgande av innehåll att utan hinder av preskriptionsregeln finge väckas talan som avsåges i 28 § andra stycket. Den nu i *GB 11: 28 andra stycket* upptagna regeln om engångsbidrag var i 1952 års förslag överförd till ett *nytt tredje stycke i GB 11: 28* med en därav påkallad redaktionell ändring. Ändringarna skulle träda i kraft den 1 juli 1952 med retroaktiv tillämpning.

Den föreslagna *lagen om höjning av vissa underhållsbidrag* skulle enligt *1 § första stycket* i princip äga tillämpning å familjerättsliga bidrag över huvud, oavsett om de utginge enligt rättens beslut eller enligt avtal. Berättigad till bidraget skulle vara make, förutvarande make, barn i äktenskap, adoptivbarn, barn utom äktenskap, makes barn i tidigare gifte, makes adoptivbarn, makes barn utom äktenskap, fader, moder, adoptivfader eller adoptivmoder. Det skulle emellertid krävas, att bidraget utginge till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet. Vidare fordrades att bidraget var periodiskt, att det utgick i svenskt mynt och att dess belopp senast bestämts genom beslut som meddelats eller avtal som slutits före den 1 januari 1951. I fråga om avtalade bidrag gällde enligt *1 § andra stycket* ett särskilt undantag, i det att lagen ej skulle äga tillämpning å avtalet såframt enligt detta bidraget skulle utgå med närmare bestämd förhöjning, betingad av nedgång i penningvärdet eller ökning av den bidragspliktiges inkomster. Voro nu nämnda förutsättningar för handen skulle med hänsyn till penningvärdets fall bidraget utgå med viss förhöjning. Storleken av denna var jämlikt *2 §* beroende av när bidragets belopp senast blivit bestämt på sätt nyss sagts. Hade detta

skett under 1939 eller något tidigare år skulle förhöjningen utgöra 80 procent. Belopp senast bestämda under år 1940 skulle höjas med 60 procent, under något av åren 1941—1946 med 30 procent och under något av åren 1947—1950 med 20 procent. Slutligen stadgades i 3 § att rätten utan hinder av nu anförda bestämmelser om höjning av underhållsbidrag ägde annorledes förordna om bidragsskyldigheten i den mån de i GB eller FB givna reglerna om jämkning av underhållsbidrag föranledde därtill. Lagen skulle träda i kraft den 1 juli 1952 men icke äga tillämpning å bidrag, som belöpte på tid före samma dag.

Yttranden över 1952 års promemoria.

Yttranden över 1952 års promemoria ha efter remiss avgivits av Svea hovrätt, socialstyrelsen, föreningen Sveriges häradshövdingar, Sveriges advokatsamfunds styrelse, svenska socialvårdsförbundet och Stockholms stads rätts-hjälpsanstalts styrelse.

Förslaget till ändringar i GB 11: 26 och 28 har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *socialstyrelsen*, *socialvårdsförbundet* och *rätts-hjälpsanstaltens styrelse*.

Svea hovrätt och *advokatsamfundets styrelse* ha i huvudsak vidhållit den ståndpunkt de intagit till förslaget i 1951 års promemoria, varjämte *häradshövdingeföreningen* hänvisat till sitt yttrande över nämnda promemoria.

I frågan, huruvida genom särskild lag bör genomföras en *automatisk uppräknings* av utgående underhållsbidrag på familjerättslig grund, äro meningarna bland remissinstanserna delade. Det framlagda förslaget härom har i princip tillstyrkts av *socialstyrelsen*, *socialvårdsförbundet* och *rätts-hjälpsanstaltens styrelse*. Även *Svea hovrätt* har uttalat sig för en lagstiftning av denna art. Däremot ha *häradshövdingeföreningen* och *advokatsamfundets styrelse* bestämt avstyrkt förslaget bl. a. på den grund att den föreslagna lagen enligt deras mening icke skulle leda till minskat antal rättegångar (se propositionen s. 37—39).

Departementschefen.

Vid remiss till lagrådet av inom justitiedepartementet upprättade förslag i ämnet anförde *föredragande departementschefen*, *statsrådet Zetterberg*, bl. a. följande.

»Såsom framgår av den lämnade redogörelsen kunna periodiska underhållsbidrag på familjerättslig grund jämkas såväl uppåt som nedåt, när så påkallas av väsentligt ändrade förhållanden. Under samma förutsättning kan också bidrag utdömas, ehuru sådant enligt dom eller avtal icke tidigare skolat utgå. Allenast det undantaget gäller, att enligt GB 11: 28 första stycket bidrag till frånskild make ej får dömas ut, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, och ej heller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt. Detta höjningsförbud har systematiskt sett nära samband med den i GB 11: 26 andra stycket upptagna preskriptions-

regeln, enligt vilken anspråk på underhållsbidrag till frånskild make vid talans förlust skall framställas i skillnadsmålet. Enligt detta regelsystem kan alltså efter äktenskapsskillnad ingendera av de förutvarande makarna få sig ålagd ny eller vidgad underhållsskyldighet mot den andre.

Under det senaste världskriget och den därpå följande tiden har en fortskridande försämring av penningvärdet ägt rum. Förändringens storlek framgår av olika indexserier. Det må nämnas, att levnadskostnadsindex i 1935 års serie utan skatter och sociala förmåner under åren 1939—1951 stigit från 109 till 204. Konsumtionsprisindex har under samma tid stigit från 108 till 217. Denna utveckling har medfört, att realvärdet av periodiska underhållsbidrag liksom av penninginkomster i allmänhet minskat. Frågan, i vad mån fordringar kunna och böra vara värdebeständiga, är tydligen av mycket vittgående natur. Det torde emellertid saknas anledning att i detta sammanhang närmare ingå på denna fråga. Beträffande familjerättsliga underhållsbidrag lär redan nu i princip gälla, att realvärdet kan återställas. Ett sänkt penningvärde torde nämligen inrymmas bland sådana förhållanden, vilka kunna föranleda en höjning av olika utgående bidrag.

Beträffande bidrag till frånskild make äga emellertid reglerna om höjning ej tillämpning. De skäl som anförts till stöd för höjningsförbudet torde dock, på sätt i 1951 års promemoria framhållits, sakna bärkraft i vad angår höjning på grund av minskat penningvärde. I likhet med samtliga hörda myndigheter och sammanslutningar finner jag alltså, att detta förbud mot höjning icke kan upprätthållas i sin nuvarande generella utformning utan bör genombrytas åtminstone så långt som betingas av en efter bidragets fastställande inträdd väsentlig penningvärdeförsämring.

En sådan reform ger anledning till en omprövning av höjningsförbudets berättigande över huvud taget. Vid behandlingen av denna fråga är det enligt min mening naturligt att utgå från vad som kan anses vara grunden till de gällande reglerna om underhållsplikt mot frånskild make. I lagberedningens motiv till 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning, varigenom allmänna bestämmelser om underhållsskyldighet mot frånskild make först infördes i svensk rätt, framhölls härom bl. a. följande. Förvärvsförmågan hos hustrun, vars intressen det i allmänhet gällde, vore särskilt efter ett långvarigt äktenskap ofta icke densamma som dessförinnan. I allmänhet hade hon ägnat sin tid och sina krafter åt uppgifter i hemmet, vilka för mannen och familjen över huvud varit av största betydelse både i ideellt och ekonomiskt hänseende men vilka ofta icke kvalificerat henne för verksamhet i försörjningssyfte. Det vore ofta alltför hårt om hustrun efter skilsmässan skulle se sig hänvisad att ensam bära dylika konsekvenser av äktenskapet. Och oavsett fall av denna beskaffenhet, då den frånskildes behov kunde sägas vara i större eller mindre utsträckning förorsakat av äktenskapet, syntes det vara något för rättskänslan sårande att makarna skulle genom skillnaden försättas i alltför olika ekonomiska villkor.

Enligt min mening kan emellertid en ur dessa synpunkter skäligen avvägning av underhållsskyldigheten i vissa situationer hindras av det nuvarande

förbudet mot höjning av bidrag till frånskild make. De skäl som anförts till stöd för förbudet få visserligen anses i stort sett riktiga, men just genom sin karaktär av undantagslös, stel regel kan höjningsförbudet i enskilda fall förhindra en sådan lösning som bäst överensstämmer med rättvisa och billighet och därigenom med grunderna för underhållspliktens fortbestånd efter äktenskapets upplösning. Det är ingalunda säkert att samtliga på frågan inverkan omständigheter i skillnadsmålet kunnat bli riktigt belysta och värderade. Vid denna tidpunkt, då omvälvningen i makarnas levnadsförhållanden till följd av äktenskapets upplösning ofta just börjat men ännu icke nått sin avslutning, kunna sålunda verkningarna av äktenskapet, särskilt i fråga om hustruns försörjningsförmåga, ofta icke förutses. Om man ser underhållsfrågan som ett problem om avvägning mellan motstridiga intressen, torde man icke heller kunna stå främmande för tanken att underhållsbidragets storlek kan böra påverkas av nytillkomna omständigheter som falla utom ramen för den utveckling, varmed rätten i skillnadsmålet haft att räkna. Särskilt torde, såsom framhållits i 1951 års promemoria, ett långvarigt äktenskap få anses grunda sådana band mellan makarna att även en dylik omständighet i vissa fall bör kunna medföra en höjning av underhållsbidraget.

Höjningsförbudet har särskilt motiverats med att frånskild make för att med större trygghet kunna ordna för sin framtid borde veta sig säkerställd mot ytterligare utgifter för den förra makens räkning. Genom höjningsförbudet är detta trygghetsintresse tillgodosett under alla förhållanden. Utan att vilja bestrida, att sagda intresse regelmässigt är i hög grad beaktansvärt, vill jag likväl framhålla, att det icke i varje tänkbart läge bör få väga över alla skäl som tala i motsatt riktning. Det synes vara tillfyllest att trygghetsintresset i rättstillämpningen beaktas såsom ett väsentligt moment vid varje företagen avvägning.

På grundval av dessa överväganden finner jag mig böra biträda det framlagda förslaget, att det nuvarande höjningsförbudet icke bör gälla undantagslöst utan att en höjning skall kunna ske i vissa fall. Beträffande frågan när en höjning kan anses motiverad kan jag i allt väsentligt ansluta mig till de i 1951 års promemoria gjorda uttalandena. Jag anser alltså att, om jag i detta sammanhang får bortse från penningvärdeförsämringen, jämkningsmöjligheten bör vara reserverad för situationer av undantagsnatur. Hänsyn bör tagas till de särskilda omständigheter, som i det enskilda fallet kunna tala emot en höjning, ehuru väsentligen ändrade förhållanden inträtt, och en avvägning bör ske mellan ena partens intresse av förhöjt bidrag och den andras intresse av trygghet mot utvidgning av underhållsplikten. Någon möjlighet torde ej finnas att på ett godtagbart sätt i lagtext beskriva eller ens antyda de många och inbördes olika omständigheter, som böra särskilt beaktas när fråga uppkommer om jämkning uppåt av bidrag till frånskild make. En mera allmänt hållen formulering är endast i ringa mån av värde såsom ledning för rättstillämpningen. Den erforderliga begränsningen synes mig ligga redan i det för jämkning över huvud uppställda kravet, att de

väsentligt ändrade förhållanden som inträtt skola göra jämkning påkallad. Häri ligger en anvisning till rätten att i varje särskilt fall som kommer under dess bedömande göra en avvägning mellan de motsatta intressena med beaktande av alla föreliggande omständigheter. På grund av det sagda finner jag mig böra förorda den lösningen, att höjningsförbudet i sin helhet utgår utan att ersättas av någon särskild regel om förutsättningarna för jämkning uppåt av bidrag till frånskild make.

Ett hävande av höjningsförbudet medför att det blir möjligt att döma ut bidrag till frånskild make utan hinder av att genom dom eller avtal bestämts att sådant bidrag icke skall utgå. I de båda promemoriorna har upptagits frågan om det i ett sådant läge är befogat att utan inskränkning upprätthålla det i preskriptionsregeln i GB 11: 26 andra stycket grundade hindret mot att i sådana fall, då underhållsfrågan icke reglerats vare sig genom domen i skillnadsmålet eller genom avtal, i efterhand utdöma bidrag. Det må anmärkas, att det består en skillnad av rent principiell art mellan dessa olika fall. Preskriptionsregeln utgör hinder mot att senare än i skillnadsmålet framställa anspråk på underhållsbidrag, eller med andra ord att öppna vad som skulle kunna kallas en primärprocess. I GB 11: 28 åter behandlas frågan om jämkning på grund av ändrade förhållanden i vad tidigare blivit fastslaget genom dom eller avtal. Reellt sett är skillnaden likväl icke så stor. Det torde sålunda ofta vara beroende av en ren tillfällighet om i de fall, då bidrag avses ej skola utgå, denna ståndpunkt bringas till uttryck i dom eller avtal. Otvivelaktigt är det, såsom ock framhållits i flera yttranden över 1951 års promemoria, med hänsyn till det sagda mest följdriktigt att möjliggöra utdömande av bidrag i båda fallen. Detta skulle tydligen innebära att ej heller preskriptionsregeln kan bibehållas oförändrad. I 1952 års promemoria har föreslagits en lösning, innebärande i huvudsak att utan hinder av nämnda regel en talan om bidrag skulle få väckas senare än i skillnadsmålet under förutsättning att den grundade sig på att förhållandena väsentligt ändrats efter skillnaden. Enligt min mening möta likväl betänkligheter mot en dylik lösning, vilken kan sägas innebära, att en redan förlorad talerätt återupplivas. Finner man sig böra tillåta, att underhållsbidrag under vissa förutsättningar skall kunna utdömas senare än i skillnadsmålet, torde man enligt min mening icke kunna undvika att helt borttaga preskriptionsregeln. Denna har motiverats med önskvärldheten av att de tvistefrågor makarna emellan, som kunna uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bringas till avgörande. Detta skäl är visserligen beaktansvärt, men det förlorar i viss mån sin bärkraft, om det blir möjligt att uldöma bidrag, ehuru genom en tidigare dom fastslagits att bidrag ej skall utgå. Det må framhållas, att i ett mål om äktenskapsskillnad vardera maken kan taga initiativet till ett avgörande av svävande frågor. Skulle t. ex. hustrun underlåta att framställa anspråk på underhållsbidrag därför att hon icke behöver något bidrag eller vet att hon på grund av sitt förhållande i äktenskapet icke skulle kunna få bidrag, är mannen oförhindrad att begära rät-

tens förklaring, att av angivna skäl någon underhållsplikt icke åvilar honom. Särskilt kan mannen ha anledning att så förfara om hustruns underlåtenhet att begära underhållsbidrag har sin grund i hennes skuld till skillnaden samt mannen icke vill löpa risken att i en senare rättegång om bidrag stå utan erforderlig bevisning om sagda förhållande. Otvivelaktigt kan, såsom Svea hovrätt anför, ett genomförande av de nu ifrågasatta lagändringarna leda till att frågor om skulden till skillnaden komma att intaga en större plats i skillnadsmålen än de under nuvarande ordning haft, men detta förhållande kan icke ensamt få vara avgörande. Det må ock framhållas att makarna dock alltid ha möjlighet att i ett avtal, som icke behöver komma till utomståendes kännedom, fastslå ej blott frihet från underhållsplikt utan även grunden härtill. Med hänsyn till det anförda finner jag övervägande skäl tala för att preskriptionsregeln i GB 11:26 andra stycket helt upphäves. Någon anledning att upphäva de i GB 10:6 och 11:24 givna motsvarande reglerna om preskription av rätt till talan om skadestånd anser jag däremot icke föreligga.

Förslaget, att engångsbidrag skola vara orubbliga, har endast i ett yttrande mött erinran. I engångsbidragets begrepp måste emellertid anses ligga, att den underhållspliktige genom erläggande av beloppet slutgiltigt blir befriad från underhållsördan. Engångsbidrag skola vidare enligt GB 13:10 i likhet med skadestånd beaktas vid bodelningen. Att överväga någon ändring i fråga om engångsbidragen finner jag med hänsyn till nu upptagna skäl ej påkallat.

Enligt de båda promemoriorna skulle däri föreslagna ändringar i GB få retroaktiv tillämpning. I den mån de föreslagna reglerna skola öppna möjlighet att återställa ett genom penningvärdets fall reducerat realvärde är det en direkt följd av syftet med reglerna, att dessa erhålla tillämpning jämväl i avseende å rättsförhållanden som uppkommit före ikraftträdandet. Någon välgående invändning av rent principiell art lär icke möta mot retroaktiv tillämpning. Denna mening grundas särskilt på den djupgående skillnaden mellan skyldigheter på familjerättslig grund och vanliga förmögenhetsrättsliga förpliktelse. I detta ämne vill jag särskilt hänvisa till vad min företrädare i ämbetet anförde i fråga om retroaktiv tillämpning av 1935 års ändring i GB 11:28. Såsom framgått av den förut lämnade redogörelsen erinrade han därvid bl. a. om arten av de sociala och etiska intressen som framträda på det familjerättsliga området.

Det nu sagda utesluter likväl icke att det ur praktiska synpunkter kan finnas lämpligt att ej förläna de nya reglerna full retroaktivitet. I sådant avseende har Svea hovrätt i sitt yttrande över 1951 års promemoria gjort vissa erinringar. Dessa bygga på att när make till följd av sin skuld till skillnaden avtalsvis avstått från underhåll eller fått nöja sig med ett lägre bidrag än som eljest skolat utgå, det nu bestående regelsystemet medfört, att andre maken saknat anledning att i någon form få skulden erkänd eller fastslagen eller att eljest förse sig med bevisning därom för framtida behov; ny eller vidgad underhållsplikt har ju ej kunnat åläggas honom. Han skulle

därför kunna komma i ett besvärligt läge därest han efter de nya reglernas införande bleve tvungen att till sitt fredande från underhållskrav från sin förutvarande makes sida förebbringa bevisning om att denne bar skulden till skillnaden. Dessa betänkligheter förtjäna enligt min mening särskilt beaktande i sådana fall där något bidrag alls icke utgår.

På grund härav vill jag förordna, att nya lagen icke göres retroaktiv i sådana fall då någon bidragsskyldighet icke föreligger vid lagens ikraftträdande. Vad angår de fall, då bidragsskyldighet föreligger vid ikraftträdandet, synas mig däremot övervägande skäl tala för att nya lagen får retroaktiv tillämpning. I detta avseende vill jag särskilt framhålla, att det tydligen skulle möta stora praktiska svårigheter att begränsa retroaktiviteten till vad som äger samband med penningvärdets fall. Övergångsbestämmelserna torde i enlighet härmed böra avfattas så, att om äktenskapsskillnad vunnits före dagen för ikraftträdandet, vad i GB 11: 26 i dess nuvarande lydelse stadgas alltjämt skall gälla, ävensom att vad i GB 11: 28 i dess nya lydelse är stadgat skall äga tillämpning jämväl där beslutet meddelats eller avtalet slutits före lagens ikraftträdande, såframt enligt beslutet eller avtalet underhållsbidrag skall utgå för tid därefter.

Det kan ifrågasättas, om icke nu föreslagna ändringar i giftermålsbalken böra medföra vissa ändringar i 1947 års allmänna familjepensionsreglemente och liknande författningar, såvitt angår frånskild makes rätt till familjepension eller familjelivränta. Frågan härom torde komma att upptagas av 1951 års pensionsutredning.

Vid sidan av nu behandlade frågor, som begränsa sig till frånskilda makars förhållanden, är det ett fristående spørsmål huruvida, såsom i 1952 års promemoria föreslagits, med hänsyn till penningvärdets fall bör genom särskild lagstiftning förordnas om uppräknig av utgående familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet efter schablonmässiga normer. För en sådan anordning ha anförts skäl av två skilda slag. Det har sålunda till en början framhållits, att det visserligen vore önskvärt att överenskommelser i största möjliga utsträckning komme till stånd om sådan förhöjning av bidragsbeloppen, vartill penningvärdets fall och övriga omständigheter gäve anledning, men att det säkerligen i en betydande del av det mycket stora antal fall, varom här vore fråga, skulle visa sig omöjligt att nå fram till en överenskommelse. Den underhållsberättigade skulle då vara hänvisad till rättegång. Om icke särskilda anordningar vidtoges för att bringa ned behovet av att gå till rättegång, skulle antalet processer kunna bli avsevärt. Till detta processekonomiska skäl anslöte sig skäl av annan natur. En uppräknig av bidragen genom automatiskt verkande lagregler skulle ur allmänt social synpunkt vara till gagn. Utan tvivel vore antalet av dem betydande som hellre än att öppna rättegång skulle nöja sig med oförändrat bidrag. En automatisk uppvärdering av bidragen skulle komma också sådana underhållsberättigade till godo.

En lagstiftning av ifrågasatt art har förordats av flera i ärendet hörda myndigheter och organisationer, av vilka socialstyrelsen och rättshjälpsan-

staltens styrelse särskilt betonat de sociala skälen. Däremot ha, såsom framgått av redogörelsen för de avgivna yttrandena, häradshövdingeföreningen och advokatsamfundets styrelse bestämt avstyrkt förslaget. På de betänkligheter av mera allmän art, varåt särskilt häradshövdingeföreningen givit uttryck, finner jag ej anledning att närmare ingå. Redan tidigare har jag i annat sammanhang framhållit, att det vid behandlingen av sådana till familjerättsliga underhållsbidrag hänförliga problem, som uppkommit genom penningvärdets fall, vore berättigat att lämna åsido den stora frågan om förpliktelsers värdebeständighet i allmänhet. Eftersom det redan enligt nu gällande rätt i allmänhet är möjligt att på talan av den underhållsberättigade återställa ett familjerättsligt bidrags ursprungliga realvärde, kan det icke med fog påstås, att det i och för sig skulle vara principiellt oriktigt att genomföra en sådan uppvärdering genom regler som verka generellt och omedelbart. Penningvärdeförsämringen är, såsom i promemorian framhållits, gemensam och lika för alla, och det övervägande flertalet av de underhållspliktiga har fått sina egna inkomster i motsvarande mån förhöjda.

Häradsövdingeföreningen och advokatsamfundets styrelse ha, liksom också rättshjälpsanstaltens styrelse, sagt sig tro att den föreslagna särskilda lagen icke skulle leda till ett minskat antal rättegångar utan snarare till fler. Huru härmed förhåller sig kan möjligen vara vanskligt att förutsäga, ehuru det må framhållas att de i Finland vunna erfarenheterna av en motsvarande lagstiftning klart peka i motsatt riktning. Emellertid kan det tänkas att det absoluta antalet rättegångar icke skulle bli mindre och detta därför att relativt sett antalet av dem som skulle få höjda bidrag bleve så väsentligt mycket större. Belysande härför är att, enligt vad jag inhämtat från Stockholms stads barnavårdsnämnd, det hittills icke ens i en halv procent av de fall, som ligga under nämnden, väckts talan om bidragshöjning på grund av penningvärdets fall. Detta har icke berott på att det visat sig lätt att få till stånd överenskommelser om höjning, ty sådana hade träffats i ännu färre fall.

Sist anförda uppgifter kunna också anföras som vittnesbörd om de sociala problem som här föreligga. Jag är benägen att ställa de sociala skälen i förgrunden och att se bort från om den föreslagna lagen skulle leda till fler eller färre processer än som eljest skulle förekomma. Det är enligt min mening en obestriddlig förtjänst med detta förslag att den underhållsberättigade, som regelmässigt är den svagare parten, befrias från att taga initiativet till en höjning.

På grund av det nu sagda finner jag mig böra förorda en lagstiftning om höjning av familjerättsliga underhållsbidrag i huvudsak efter de riktlinjer som dragits upp i 1952 års promemoria.»

I fråga om specialmotiveringen till lagen om höjning av vissa underhållsbidrag får utskottet hänvisa till vad därom anförts i propositionen å s. 45—50.

Den s. k. 3 000-kronorsregeln.

GB 13 kap. innehåller bestämmelser om bodelning. I 12 § första stycket stadgas, att om bodelning sker i anledning av makes död och den egendom som därvid tillkommer efterlevande maken är ringa, maken äger av giftorättsgodset uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom arvingarnas lott skulle lida inskränkning. Enligt andra stycket äger efterlevande maken av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till tretusen kronor. I tredje stycket är föreskrivet, att regeln i andra stycket ej skall äga tillämpning, om efter den döde finnes bröstarvinge, som ej jämväl är efterlevande makens avkomling, eller barn utom äktenskap, som har rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen efter honom.

I en vid 1951 års riksdag väckt motion (I: 31) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående höjning av den i GB 13: 12 andra stycket upptagna värdegränsen.

I det utlåtande, nr 4, som första lagutskottet avgav i anledning av motionen, anfördes bl. a. följande.

Efter stadgandets tillkomst har penningvärdet undergått en högst avsevärd försämring. Det är med hänsyn härtill uppenbart, att det i lagrummet angivna beloppet, tretusen kronor, numera är för lågt för att regeln skall kunna fylla sitt ursprungliga ändamål. Härtill kommer, att den allmänna standardhöjning, som inträtt under de senaste decennierna, medfört, att — även bortsett från penningvärdets fall — ett hem, som måste betecknas som enkelt eller ringa, i våra dagar representerar ett högre värde än vad det gjorde vid tiden för det ifrågavarande stadgandets tillkomst. Syftet att sammanhålla det ringa hemmet, vilket icke kan anses mindre behjärtansvärt nu än när stadgandet tillkom, kan därför icke tillgodoses med mindre den nu behandlade värdegränsen göres till föremål för en förskjutning uppåt, som är större än vad penningvärdets fall i och för sig skulle motivera.

Om sålunda starka skäl tala för en höjning av det belopp, som bör förbehållas efterlevande make, är det dock tydligt att frågan, var gränsen skall dragas, icke kan avgöras utan närmare utredning. Utskottet vill dock framhålla, att det av motionärerna som en riktpunkt angivna beloppet, 30 000 kronor, enligt utskottets mening är alltför högt.

I samband med en utredning om höjning av värdegränsen i andra stycket av förevarande paragraf synes anledning förekomma att underkasta även de i tredje stycket upptagna undantagsbestämmelserna en översyn. Det torde nämligen kunna ifrågasättas, om icke dessa i alltför hög grad inskränka huvudregelns tillämpningsområde.

Utskottets utlåtande utmynnade i en hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av frågan om höjning av den GB 13: 12 andra stycket upptagna värdegränsen. Riksdagen beslöt utan debatt att bifalla utskottets hemställan. I anledning härav avlät riksdagen den 4 februari 1924 den inledningsvis omförmälda skrivelsen (nr 29).

Föredragande departementschefen anförde vid lagrådsremissen följande.

»Vid behandlingen av de frågor inom familjerätten, vilka uppkommit som följd av den betydande nedgången i penningvärdet, bör den s. k. 3 000-kronorsregeln icke förbigås. Väl knyta sig till denna regel vissa spörsmål utan samband med penningvärdets fall, men dessa behöva icke upptagas i förevarande sammanhang. Det i promemorian framlagda förslaget om höjning av värdegränsen till 6 000 kronor, vilket förslag vunnit allmänt gillande, finner jag väl avvägt och jag vill därför biträda detsamma.»

Lagrådet.

Lagrådet yttrade.

»I likhet med departementschefen och samtliga hörda myndigheter och sammanslutningar anser lagrådet, att det i giftermålsbalken förekommande förbudet mot höjning av bidrag till frånskild make icke kan upprätthållas, när fråga är om bidragets anpassning till den väsentliga penningvärdeförsämring som nu inträtt. Såsom departementschefen föreslagit synes den lagstiftning, som i anledning av denna värdeförsämring erfordras i fråga om familjerättsliga underhållsbidrag i allmänhet och alltså även beträffande bidrag till frånskild make, lämpligen kunna ske i form av en särskild lag om uppräknig efter schablonmässiga normer av utgående bidrag. En sådan lagstiftning torde emellertid kunna genomföras utan att därav påkallas ändring av giftermålsbalkens regler i 11 kap.

Huruvida jämkning av sistnämnda regler bör vidtagas är alltså, under förutsättning att den särskilda lagen om höjning av vissa underhållsbidrag antages, en fullt fristående fråga. De bestämmelser, som sagda kapitel nu innehåller i 26 och 28 §§, uppbäras jämlikt lagrådets förmenande av mycket tungt vägande skäl. De föreslagna ändringarna väcka därför betänkligheter. Vad angår slopandet av det förbud mot höjning av bidrag, som nu finnes i 28 §, har departementschefen vitsordat, att de skäl som anförts till stöd för förbudet i stort sett vore riktiga, men har tillika betonat, att genom sin karaktär av undantagslös stel regel höjningsförbudet kunde i enskilda fall hindra en sådan lösning, som bäst överensstämde med rättvisa och billighet. Jämkningsmöjligheten borde dock vara reserverad för situationer av undantagsnatur. Enligt vad som framgår av remissprotokollet synes också enighet föreligga om att höjningsförbudet bör upprätthållas som allmän regel. Såsom vid lagens tillkomst erinrats torde det vara rimligt, att den ena maken icke ålägges skyldighet att i form av förhöjd bidragsplikt vidkännas de motgångar, som efter äktenskapets upplösning kunna drabba den andra maken. Det lär också vara riktigt, att frånskild make i allmänhet icke bör bli delaktig i en efter äktenskapsskillnaden inträdd förbättring i den förra makens ekonomi. Detta gäller särskilt då förbättringen vunnits genom sistnämnda makens arbete och sparsamhet.

Det kan visserligen icke bestridas, att understundom ett ovillkorligt höjningsförbud kan framstå som obilligt. Om man bortser från förhållanden förorsakade av penningvärdeförsämring, gäller detta huvudsakligen fall, där den underhållsberättigades försörjningsförmåga visat sig vara mycket mindre än som förutsatts vid bidragets bestämmande eller där man felaktigt utgått från att den underhållspliktige icke skulle bliva i stånd att utgiva ett i och för sig skäligt bidrag. För att möjliggöra jämkning uppåt i dessa säkerligen ganska sparsamt förekommande undantagsfall är det emellertid enligt lagrådets uppfattning mycket vanskligt att, såsom i förslaget skett, slopa den för det stora flertalet fall väl lämpade bestämmelsen om höjningsförbud. Även om det i motiven manas till varsamhet i tillämpningen, föreligger nämligen fara att utvecklingen går vida längre än lagstiftaren avsett. Denna fara är särskilt stor i förevarande fall, enär bedömningen lätt kan påverkas av vad som gäller i fråga om bidrag till make, som ej är skild, och till barn, helst som lagtextens formulering enligt förslaget skulle bliva överensstämmande i samtliga fallen.

Därest såsom föreslagits höjningsförbudet helt upphäves och därigenom möjlighet beredes att utdöma bidrag, ehuru förut bestämts att sådant icke skall utgå, ställer det sig svårt att bibehålla den väl motiverade preskriptionsregeln i 11 kap. 26 § andra stycket giftermålsbalken. Denna regel har sin grund i önskvärdheten av att de tvistefrågor makarna emellan, som kunna uppstå i anledning av äktenskapets upplösning, så snart som möjligt och i ett sammanhang bringas till avgörande. Detta skäl är, såsom även departementschefen vitsordat, beaktansvärt. Då enligt vad nyss sagts höjningsförbudets upphävande på sätt som föreslagits följdriktigt torde föranleda upphävande även av preskriptionsregeln, ligger häri ett ytterligare skäl mot att slopa nämnda förbud.

På grund av vad nu anförts finner lagrådet sig icke kunna tillstyrka förslaget om ändringar i 11 kap. giftermålsbalken.

För den händelse emellertid en uppmjukning av höjningsförbudet anses böra komma till stånd trots de erinringar, som kunna framställas däremot, får lagrådet hemställa om lagtextens utformning så, att därav direkt framgår att höjning av underhållsbidrag till frånskild make är medgiven allenast i situationer av undantagsnatur. Av skäl, som lagrådet i det föregående berört, föreligger annars stor risk för att den skillnad, som bör råda mellan, å ena sidan, höjning av bidrag till frånskild make och, å andra sidan, höjning av andra familjerättsliga underhållsbidrag, icke blir som sig bör beaktad i rättstillämpningen. Visserligen lär denna risk icke helt avlägsnas hur än lagen på denna punkt formuleras, enär erfarenheten särskilt från senare tid torde giva vid handen att på såväl civilrättens som straffrättens område bestämmelser, för vilkas tillämpning enligt lagens ordalydelse synnerliga skäl krävas, komma till användning i ett så stort antal fall, att det förefaller som om stadgandena i mångas ögon förlorat sin karaktär av verkliga undantagsbestämmelser. Detta hindrar dock icke, att det enligt lagrå-

dets mening vore betänkligt att upphäva höjningsförbudet utan att i lagtexten på något sätt markera, att för höjning skall krävas alldeles speciella skäl.

De remitterade förslagen föranleda i övrigt icke någon erinran från lagrådets sida.»

Propositionen.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anförde *tillförordnade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lindell*, följande.

»Vid remissen till lagrådet av förevarande lagförslag framhöll föredragande departementschefen, att de skäl, som föranlett det i 11 kap. 28 § giftermålsbalken intagna förbudet mot höjning av bidrag till frånskild make underhåll, väl alltjämt finge anses i stort sett bärkraftiga, men att nämnda förbud just genom sin karaktär av undantagslös, stel regel i vissa fall kunde förhindra en sådan lösning som bäst överensstämde med rättvisa och billighet. Ej heller lagrådet har funnit det kunna bestridas, att understundom ett ovillkorligt höjningsförbud kunde framstå som obilligt. Lagrådet har emellertid ansett det vara mycket vanskligt att, till möjliggörande av jämkning uppåt i de säkerligen ganska sparsamt förekommande fallen av denna natur, slopa den för det stora flertalet fall väl lämpade bestämmelsen om höjningsförbud.

För egen del anser jag, trots de betänkligheter som kunna föreligga, övervägande skäl dock tala för att ett generellt förbud mot höjning ej bör upprätthållas. Såsom föredragande departementschefen framhöll vid remissen till lagrådet bör emellertid möjligheten till höjning vara reserverad för undantagsfall, om i detta sammanhang bortses från förändringar sammanhängande med penningvärdeförsämringen. I det till lagrådet remitterade förslaget fann sig departementschefen av skäl som närmare redovisades böra förorda den lösningen, att höjningsförbudet i sin helhet utginge utan att ersättas av någon särskild regel om förutsättningarna för jämkning uppåt av bidrag till frånskild make. Såvitt framginge av lagens text skulle alltså bidrag till frånskild make få jämkas under samma förutsättningar som bidrag på familjerättslig grund i allmänhet. Lagrådet har emellertid, för den händelse en uppmjukning av höjningsförbudet ansåges böra komma till stånd, hemställt om lagtextens utformning så att därav direkt framginge att höjning av underhållsbidrag till frånskild make vore medgiven allenast i situationer av undantagsnatur. En sådan avfattning av lagtexten vill jag ej motsätta mig. I överensstämmelse med vad som föreslagits i 1952 års promemoria torde för höjning av bidrag till frånskild make böra krävas, utöver att höjningen påkallas av väsentligt ändrade förhållanden, att synnerliga skäl äro därtill. Med en sådan lydelse av lagregeln synes icke kunna befaras, att rättstillämpningen skall komma att gå längre än som är åsyftat.

Vad angår preskriptionsregeln i 11 kap. 26 § andra stycket giftermålsbalken är det väl sant att denna uppbäres av synpunkter, som förtjäna beaktande. Då emellertid, såsom tidigare framhållits, vardera maken i skillnadsmålet har möjlighet att taga initiativet till ett avgörande i underhållsfrågan, torde dessa synpunkter icke kunna anses så tungt vägande, att de böra hindra en ur andra synpunkter önskelig reform av reglerna i 11 kap. 28 §.

Det remitterade förslaget till lag om ändring i 11 och 13 kap. giftermålsbalken har ändrats på sätt i det föregående förordats. I förslaget till lag om höjning av vissa underhållsbidrag, vilket icke föranlett någon erinran från lagrådets sida, har jag allenast vidtagit några smärre jämkningar av redaktionell natur.»

Utskottet.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen har förevarande förslag, i fråga om underhållsbidrag till frånskild make, föranletts av en skrivelse som riksdagen efter hemställan av utskottet avlät till Kungl. Maj:t år 1949.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att med hänsyn till den starka penningvärdeförsämringen under och efter senaste världskriget förbudet mot höjning av bidrag till frånskild makes underhåll måste uppmjukas så att möjlighet öppnas att återställa bidragens realvärde. Även ur andra synpunkter tala emellertid, såsom framgår av propositionen, övervägande skäl mot att bibehålla höjningsförbudet. De motiv som ligga till grund för höjningsförbudet äro dock så tungt vägande att höjning av annan orsak än penningvärdeförsämringen endast i undantagsfall bör komma i fråga. I propositionen har detta kommit till uttryck genom att där föreslås, att 11 kap. 28 § giftermålsbalken skall få sådant innehåll, att underhållsbidrag till frånskild make må allenast när synnerliga skäl därtill äro utdömas, såframt sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt. Beträffande frågan när det kan anses motiverat med höjning eller utdömande av bidrag kan utskottet i allt väsentligt ansluta sig till vad departementschefen uttalat härom. Det förefaller sålunda utskottet naturligt att det skall finnas möjlighet att höja bidrag eller döma ut bidrag utan hinder av att genom dom eller avtal bestämts att sådant icke skall utgå, när det senare visar sig att utvecklingen i själva verket blivit en helt annan än man utgick från vid avgörandet av underhållsfrågan. Stundom kan även en senare inträffad omständighet, som faller utom ramen för den antagna utvecklingen, böra medföra bidragsplikt eller förhöjd sådan. Såsom anförts i propositionen kan särskilt efter ett långvarigt äktenskap sådan omständighet få betydelse. Emellertid bör beaktas, att ju längre tid som förflyter efter äktenskapsskillnaden desto mer försvagas de band mellan ma-

karna, som äktenskapet må ha grundat. Enär det, såsom även framhålles i propositionen, icke torde vara möjligt att förutse och angiva alla omständigheter, som kunna inverka på bedömandet, när fråga uppkommer om höjning av utgående bidrag till frånskild make eller utdömande av bidrag, där tidigare varit bestämt att sådant bidrag icke skolat utgå, får överlämnas åt domstolarna att för varje särskilt fall avgöra, huruvida jämkning uppåt kan anses motiverad. Därvid bör dock hållas fast vid att jämkningsmöjligheten — såvitt avser andra fall än sådana som bero av penningvärdeför-sämringen — är avsedd endast för fall av undantagsnatur.

På de skäl som anförts av departementschefen torde man, därest höjningsförbudet upphäves, icke kunna undvika att helt borttaga preskriptionsregeln i 11 kap. 26 §. Olägenheten av att frågor makarna emellan rörande underhåll, som i anledning av äktenskapets upplösning kunna uppstå, efter ett upphävande av preskriptionsregeln, icke behöva avgöras i skillnadsmålet, torde i väsentlig grad minskas, därest i mål om äktenskaps-skillnad makarna använda den möjlighet att taga initiativ till ett avgörande i underhållsfrågan, som var och en av dem har. Ett upphävande av preskriptionsregeln kan vidare leda till att skuldfrågan kommer att spela större roll än hittills i skillnadsmålen. Såsom departementschefen uttalat kan detta förhållande icke ensamt få vara avgörande, helst som det står makarna fritt att i avtal, som icke behöver komma till utomstående kännedom, fastslå ej blott att underhåll icke skall utgå utan även grunden härtill.

I propositionen har vidare föreslagits, att familjerättsliga bidrag över huvud taget skola, med hänsyn till penningvärdets fall, utgå med förhöjning efter angivna procentsatser. Utskottet delar departementschefens uppfattning att för en sådan anordning kunna anföras starka allmänt sociala skäl och önskvärdheten av att undvika ett stort antal processer. Såsom framgår av propositionen kan vid bestämmandet av storleken av den förhöjning, varmed de särskilda bidragen skola utgå, en indelning tänkas efter olika grunder. Utskottet finner den i förslaget valda lösningen ändamålsenlig och väl avvägd.

Den i propositionen föreslagna höjningen av den i 13 kap. 12 § giftermålsbalken upptagna värdegränsen har motiverats av penningvärdets fall och innebär ett tillgodoseende till viss del av de i utskottets ovan berörda utlåtande i ämnet framförda synpunkter. Övriga i nämnda utlåtande berörda spörsmål behöva, såsom departementschefen anfört, icke upptagas i detta sammanhang. Det i förevarande motion — vilken väckts före propositionens avlämnande — framlagda förslaget till ändring av ifrågavarande lagrum överensstämmer med Kungl. Maj:ts förslag härutinnan.

Utskottet, som icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag, får alltså hemställa,

A) att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition,
nr 222;

Första lagutskottets utlåtande nr 29.

B) att motionen I: 356 måtte anses besvarad genom vad utskottet ovan under A) hemställt.

Stockholm den 8 maj 1952.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Olofsson*, Lindblom, Cassel, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Lindgren, John Johansson och Franzén;

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Lindberg, fröken Öberg, herrar Andersson i Björkäng*, Jacobsson i Sala, fröken Liljedahl och fru Hellström.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.